

Dawkins Karmaşası: Natüralizm Saçmalığı*

ALVIN PLANTINGA

Terçüme: ENGİN ERDEM
YRD. DOÇ. DR., ANKARA Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ
erdem_engin@yahoo.com

Richard Dawkins Tanrı'dan hoşnut değil:

Eski Ahit'in Tanrı'sı, muhtemelen, bütün kurgulardaki en nahoş karakterdir. Kıskanç ve bundan gurur duyan; dar kafalı, insafsız, bağışlamaz bir zorba; kindar, kana susamış bir etnik temizlikçi; kadın düşmanı, eşcinsel düşmanı bir ırkçı; bebek katili, soykırımcı, evlat katili, vebacı, megaloman...

Alıntıyı tamamlamaya gerek yok, fikri anladınız. Öyle görünüyor ki Dawkins Tanrı'yı kendine can düşmanı seçmiş. (Dawkins'in hatırı için dua edelim de Tanrı bu iltifata karşılık vermesin!)

Tanrı Yanılgısı, genelde dine, özelde Tanrı inancına karşı yazılmış uzun bir hicivdir. Dawkins ve Daniel Dennett günümüz akademik ateizminin (Dennett, son günlerde çıkan *Büyüyü Bozmak (Breaking the Spell)* ile bu türe katkıda bulunmuştur) kalemşör ikizleridirler.¹ Dawkins kitabını, kısmen, ürkek ateistleri bunu açıkça ilan etmeye cesaretlendirmek için yazdığını söylüyor. Hem o hem Dennett, bu günlerde dine saldıranın ciddi bir cesareti

* Kaynak: <http://www.christianitytoday.com/bc/2007/marapr/1.21.html?start=8> (June 2009).

¹ Sam Harris, kısa süre önce bu çizgideki üçüncü kitabı, *İmanın Sonu*'nu ve daha sonra bu kitabın devamı niteliğindeki *Hristiyan Topluma Mektup*'u yazdı. Dolayısıyla, belki kalemşör üçüzler dememiz gerekir- veya (lisansüstü talebesi olan) Harris'in bu teşebbüsün küçük ortağı olduğunu göz önüne alınca, "Ateizmin Üç Ayısı" mı demeli? [Plantinga burada "Sarı Bukleli Kız ve Üç Ayı" başlıklı hikâyeye telmihte bulunuyor. Hikâye, sarı bukleli küçük bir kız ile üç ayı (anne, baba ve yavru ayı (Harris) arasında geçer. ç.n.)

gerektirdiğini düşünüyor gözüküyorlar. Dennett diyor ki: “Suratıma yumruk yemeyi veya daha kötüsünü göze alıyorum. Yine de ısrarlıyım.” Anlaşılan, ateizmin de iman kahramanları, öyle veya böyle kendine has kahramanları var. [Ancak] burada onları ciddiye almak kolay değil; [zira] günümüz Batı akademisinde dini eleştirmek, ancak Cumhuriyetçi bir toplantıda Cumhuriyetçi partinin adayını desteklemek kadar tehlikelidir!

Dawkins belki de dünyanın en popüler bilim yazarıdır; üstelik o, son derece *yetenekli* bir bilim yazarıdır. (Örneğin onun önceki kitabı *Kör Saatçi*’deki yarasalar ve onların yaşam tarzına dair sunumu, göz alıcı ve büyüleyici bir *güç gösterisidir*.) Ne var ki *Tanrı Yanılgısı*, çok az bilim ihtiva eder; bu kitap daha ziyade felsefi, teolojik (belki “ateoloji” daha uygun bir terim olacaktır) ve evrimsel psikoloji içerikli olup, beraberinde dini ve dinin sözde zararlı etkilerini kötüleyen sağlam bir toplum yorumcu hücumu içerir. Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, bu kitapta, tarafsız, özenli bir eleştiri aramamak gerekir. Aslında, hakaret, alay, dalga geçme, hınç ve acımasız eleştirinin oranı hayret vericidir. (Acaba, annesi ona hamile iken, öfkeli bir Anglikan papaz tarafından korkutulmuş olabilir mi?) Şayet Dawkins günün birinde yaptığı işten bıcarsa, politik saldırı reklam yazarı olarak parlak bir gelecek onu bekliyor.

Kitabı felsefe ağırlıklı olmasına karşılık Dawkins filozof değil, biyologdur. Bu husus göz önüne alındığında bile onun sunduğu felsefenin çoğu son derece yavandır. Onun felsefeye saldırılarının bir kısmının acemi/çocuksu olduğunu söyleyebilirsiniz, ancak bu acemiliğe haksızlık olacaktır. Onun iddialarının çoğu, felsefe lisans 2. sınıfında bile (bol not verilmediği sürece) geçer not alamayacaktır. Bu, kitabın küstah, her şeyi ben bilirim üslubu ile birleşince can sıkıcı olabilir. Bununla birlikte kızgınlığı bir kenara bırakarak, Dawkins’in esas delilini ciddi biçimde ele almak için elimden geleni yapacağım.

“Niçin Neredeyse Kesinlikle Tanrı Yok” başlıklı 3. Bölüm, kitabın kalbidir. Peki, Dawkins Tanrı diye herhangi bir zatın niçin neredeyse kesin olarak mevcut olmadığını düşünüyor? O, Tanrı’nın varlığı büyük oranda ihtimal dışı olduğu için böyle düşündüğünü söylüyor. Ne kadar ihtimal dışı? Astronom Fred Hoyle’un meşhur iddiasına göre, (özel ilahi yardım olmaksızın, tamamen doğal vasıtalarla) yeryüzünde hayatın ortaya çıkışı, uçuşa elverişli bir Boeing 747’nin parçalarının bir hurdalığın üzerinde esen sert bir

fırtına tarafından toplanması ihtimalinden daha azdır. Öyle görünüyor ki Dawkins, Tanrı'nın varlığı ihtimalini o civarda bir olasılık olarak görüyor- o kadar ki pratik (ve en ziyade pratik olmayan) amaçlar için göz ardı edilebilecek kadar küçük bir ihtimal! O, neden böyle düşünüyor?

Dawkins burada, bilinen teizm karşıtı delillere –örneğin, kötülük kanıtına ya da inananların affettiği niteliklere sahip bir varlığın imkânsız olduğu iddiasına— başvurmuyor.² Öyleyse, niçin teizmin son derce ihtimalsiz olduğunu düşünüyor? Yanıt: Eğer Tanrı diye bir şahıs olsaydı, O, muazzam biçimde *karmaşık* olmuş olacaktı ve bir şey ne kadar çok karmaşıkta o kadar az muhtemeldir: “Mamafih bir tasarımcıyı işin içine katarak açıklamaya çalıştığınız varlık, istatistik olarak ne kadar ihtimal dışı ise tasarımcısı da en az o kadar ihtimal dışıdır. Tanrı, Nihai Boeing 747’dir.” Temel düşünce şudur: Tanrı'nın bildiği ve yapabildiği şeyi bilen ve yapabilen herhangi bir şeyin, inanılmaz biçimde karmaşık olması gerekecektir. Özellikle, bir şeyi yaratabilen ve tasarımıyabilen bir şeyin, en azından tasarımıyıp yaratabildiği şey kadar karmaşık olması gerekir. Başka yolla söylemek gerekirse, Dawkins, bir tasarımcının en azından yarattığı veya tasarımıyıp yarattığı şey kadar malumatı içermesi gerektiğini ve malumat ile ihtimaliyetin ters ilişkili olduğunu söylüyor. Bu nedenle o, Tanrı'nın muazzam biçimde karmaşık, dolayısıyla ileri düzeyde ihtimal dışı olması gerekeceğini ve böylece, Tanrı'nın var olmadığının neredeyse kesin olduğunu düşünüyor.

Fakat Dawkins niçin Tanrı'nın karmaşık olduğunu, dahası, bir şeyin daha karmaşık oldukça niçin daha az muhtemel hale geldiğini düşünüyor? Dawkins'in akıl yürütmesini daha yakından incelemeye geçmeden önce bir an için konunun dışına çıkmak istiyorum. Söz konusu ihtimalsizlik iddiası, Dawkins'in daha önceki etkili kitabı *Kör Saatçi*'deki delili hakkında, aksi halde oldukça kafa karıştırıcı olacak olan bazı şeyleri anlamamıza yardım edebilir. O bu eserde, bilimsel evrim kuramının dünyamızın Tanrı veya başka herhangi biri tarafından tasarımılanmış olmadığını gösterdiğini iddia eder. Kitabın, *Niçin Evrim Kanıtı Tasarımsız Bir Evreni Açığa Vurur?* alt başlığı, bu düşüncüyü ilan eder.

² Gerçi Dawkins, görünüşe göre onaylayarak, Tanrı'nın hem âlim hem de kâdir olamayacağı delilinden bahseder: Eğer Tanrı âlim ise kararlarını değiştiremez, bu, O'nun güç yetiremeyeceği bir şeylerin bulunduğunu, dolayısıyla kâdir olmadığını gösterir! (s.54).

Nasıl böyle oluyor? Evrim kanıtının bütün canlı yaratıkların ilkel yaşam formlarından çıkmış olduğunu öne sürdüğünü varsayalım. Bu, nasıl olur da evrenin tasarısız olduğunu gösterir? Eğer evren tasarımıyla mamıssa, bu durumda akıllı bir varlık evrim sürecini yönetmemiş, ona rehberlik etmemiştir; evrim süreci, Dawkins'in teklif ettiği üzere *kördür*. Öyleyse onun iddiası, evrim kanıtının, evrimin akıllı bir varlık tarafından planlanmadığını, rehberlik edilmediğini ve yönetilmediğini açığa vurduğudur.

Fakat evrim kanıtı buna benzer bir şeyi nasıl açığa çıkarabilir? En nihayetinde Tanrı evrim sürecini yönetmiş ve denetlemiş olamaz mı? Dawkins'e evrimin kılavuzsuz/başboş (*unguided*) olduğunu düşündürten nedir? O, *Kör Saatçi*'de, esas olarak üç şey yapar: Birincisi, yaşayan belli yaratıkların bazı büyüleyici anatomik özelliklerini ve onların inanılmaz karmaşık ve hünerli yaşam tarzlarını parlak ve göz alıcı bir tarzda anlatır; bu, Dawkins'in en iyi yaptığı şeydir. İkincisi, kör, kılavuzsuz evrimin canlılar dünyasının –örneğin, memelilerin gözü ve kanatlar gibi— malum harikalarını ortaya çıkarmış olamayacağı iddialarını reddetmeye çalışır. Üçüncüsü, bu ve diğer organik sistemlerin kılavuzsuz evrim tarafından geliştirilmiş olabileceğine dair önerilerde bulunur.

Onun bu üç şeyde başarılı olduğunu varsayalım: bu, nasıl olur da evrenin tasarısız olduğunu gösterir? Esas delil buradan nasıl çıkar? Onun ayrıntılı delillerinin tamamı, bu çeşit çeşit organların ve sistemlerin Darwinci kılavuzsuz mekanizma tarafından meydana getirilmiş olmasının *biyolojik açıdan mümkün* olduğu sonucunu desteklemeye matuftur (ki onun burada söylediklerinin bazıları dikkate değerdir). Bununla birlikte asıl kayda değer olan, esas delil gibi görünen şeyin formudur. Onun savunduğu öncül şuna benzer bir şeydir:

1. *Bütün hayatın kılavuzsuz Darwinci süreçler vasıtasıyla meydana gelmiş olmasının biyolojik olarak mümkün olması aleyhine çürütülemez hiçbir itirazdan haberdar değiliz.*

Dawkins bu öncülü, hayatın bu yolla meydana gelmesinin biyolojik açıdan mümkün olduğu yönündeki itirazları reddetmeye çalışarak destekler. Bununla beraber onun vardığı sonuç:

2. *Bütün hayat, Darwinci kılavuzsuz süreç yolu ile meydana gelmiştir.*

Burada, bir an için de olsa, öncül ve sonuç arasındaki şaşırtıcı mesafe üzerinde düşünmeye değer. Öncül bize, esas itibarıyla, kılavuzsuz evrimin canlılar dünyasının bütün harikalarını meydana getirmiş olmasının mümkün olmasına yapılan çürütülemez hiçbir itirazın mevcut olmadığını söyler. Sonuç, kılavuzsuz evrimin gerçekten bütün bu harika şeyleri ortaya çıkardığıdır. Kanıtın formu şuna benzer bir şeydir:

P'nin mümkün oluşu aleyhine, çürütülemez hiçbir itirazdan haberdar değiliz.

Öyleyse, P doğrudur.

Filozoflar bazen geçersiz deliller ileri sürerler (ben kendim de birkaç tane ileri sürdüm). Ancak bunlardan çok azında öncül ve sonuç arasında yukarıdaki kadar gerçekten büyük bir mesafe vardır. Bölüm odasına gelip bölüm başkanına dekanın maaşına 50. 000 \$ zam yaptığını söylersem, o, doğal olarak benim neden böyle düşündüğümü bilmek isteyecektir. Ona, dekanın böyle yapmış olmasının mümkün oluşu aleyhine çürütülemez hiçbir itirazdan haberdar olmadığımızı söyleyebilirim. Öyle zannediyorum ki o, nazik bir biçimde emekliliği düşünmemi tavsiye edecektir.

İşte burası, teizmin iddia edilen büyük ihtimaliyetsizliğinin söz konusu olduğu yerdir. Eğer teizm yanlış ise bu durumda (bizim tehlikesizce göz ardı edebileceğimiz bazı garip teklifler bir yana) evrim kılavuzsuzdur. Fakat Dawkins, teizmin çok büyük ihtimalle yanlış olduğunu düşünüyor. Dolayısıyla, çok büyük ihtimalle evrim de kılavuzsuzdur –öyle görünüyor ki o, böyle bir durumda düşüncesinin doğruluğunu tesis etmek için ihtiyaç duyulan tek şeyin, bunun imkânsız olduğu yönündeki iddiaları reddetmek olduğunu düşünüyor. Dolayısıyla biz, onun Kör Saatçi kanıtını belki şöyle anlayabiliriz: O, aslında ifade edilmemiş olsa da Tanrı'nın varlığının tamamen ihtimal dışı olduğu düşüncesini ilave bir öncül olarak kullanıyor. Şayet böyle ise, delil o kadar da açık biçimde geçersiz olmayacaktır. (Aslında muhteşem biçimde olmasa da yine de geçersizdir –bir şeyi, onun imkânı aleyhine itirazların başarısız olduğunu gösterip buna onun çok muhtemel olduğunu ekleyerek tesis edemezsiniz.)

Şimdi Dawkins'in teizmin muazzam biçimde ihtimal dışı olduğu iddiasına geri döndüğümüzü farz edelim. Hatırlayacağınız üzere, Dawkins'in öne sürdüğü gerekçe, Tanrı'nın muazzam biçimde karmaşık ve dolayısıyla mu-

azzam biçimde ihtimal dışı olacağıydı. (“Tanrı veya herhangi bir akıllı ve hesaplayıp karar veren fail, karmaşıktır ki bu da ihtimal dışı demenin başka bir yoludur.”) Bu delil hakkında ne söylenebilir?

Çok fazla şeye gerek yok. İlk olarak, Tanrı karmaşık mı? Birçok klasik teologa (örneğin Thomas Aquinas’a) göre, Tanrı basittir ve çok katı anlamda basittir. O kadar ki Tanrı’da şey-nitelik, aktüellik-potansiyellik, öz-varoluş ve benzeri ayrımlar bulunmaz. İlahi basitlik hakkındaki bazı tartışmalar esrarengiz olmasa da oldukça karmaşıktır.³ (Tanrı’nın basit olduğunu beyan eden sadece Katolik Teoloji değildir; Protestan Hıristiyanlığın görkemli ifadesi olan *Belçika İnanç Açıklaması*’na göre, Tanrı, “tek ve basit manevi bir varlıktır.”) Dolayısıyla ilk olarak, klasik teolojiye göre Tanrı, karmaşık değil basittir.⁴ Belki daha dikkat çekici olan, Dawkins’in kendisinin karmaşıklık tanımına göre Tanrı karmaşık değildir. Onun (*Kör Saatçi*’de ortaya konan) tanımına göre, bir şey, eğer “sadece şans eseri ortaya çıkması muhtemel olmayacak tarzda düzenlenmiş” parçaları varsa, karmaşıktır. Fakat tabii ki Tanrı bir ruhtur, hiçbir biçimde maddi bir nesne değildir; dolayısıyla O, parçalardan oluşmaz.⁵ Tanrı (filozofların söylemek istediği üzere) daha ziyade, şans eseri ortaya çıkması muhtemel olmayacak tarzda düzenlenmiş parçalara sahip değildir. Öyleyse, Dawkins’in kendisinin teklif ettiği karmaşıklık tanımını göz önüne alındığında bile, Tanrı karmaşık değildir.

Dolayısıyla ilkin, Tanrı’nın karmaşık olduğu aşıkardır. İkincisi, en azından tartışma hatırına Tanrı’nın karmaşık olduğunu kabul ettiğimizi varsayalım. Muhtemelen biz bir varlık ne kadar çok bilirse o kadar çok karmaşık olur diye düşünürüz. Öyleyse Tanrı, her şeyi bildiği için oldukça karmaşık olacaktır. Belki de öyledir, ancak yine de Dawkins bunun neden Tanrı’nın ihtimal dışı olacağı sonucunu doğurduğunu düşünüyor? Materyalizmi ve evrenimizdeki nihai nesnelere fiziğin temel parçacıkları olduğu düşüncesini kabul edelim. Bu durumda çok fazla şey bilen bir varlık belki de ihtimal

³ Bkz. Plantinga, “Does God Have a Nature?,” *Aquinas Lecture 44*, Marquette Univ. Press, 1980.

⁴ Dawkins’in teolog dediği seçkin Oxford filozofu Richard Swinburne, Tanrı’nın basitliği iddiası hakkında bazı incelikli deliller ileri sürmüştür. Dawkins Swinburne’ün delilini zikreder; fakat bu delile ciddi olarak eğilme tenezülünde bulunmaz, bunun yerine alay etme yoluna başvurur (ss.110–111).

⁵ Teslis nasıl açıklanabilir? Teslisi nasıl tasavvur ettiğimiz tabii ki tam olarak açık değildir. Bununla birlikte, teslisin üç şahsının her birine ilaveten bu zatların her birinin kendisinin bir parçası olduğu başka bir varlığın da mevcut olmasının yanlışlığı açıktır.

dışı olacaktır. Fakat bu parçacıklar, bütün bunları bilen bir varlığı oluşturacak tarzda nasıl düzenlenmiş olabilir? Tabii ki biz materyalizmi kabul etmiyoruz. Dawkins teizmin ihtimal dışı olduğunu iddia ediyor. Bunu, materyalizme bir öncül olarak başvurarak iddia etmek diyalektik açıdan *en ileri seviyede* yetersiz olacaktır. Eğer materyalizm doğru ise, Tanrı diye bir şahsın var olması elbette muhtemel değildir. Aslında materyalizm, mantıksal olarak, Tanrı diye bir şahsın bulunmamasını gerektirir. Ancak, materyalizm doğru olduğu için teizmin ihtimal dışı olduğunu iddia etmenin, varsayılan sonucu öncül yapmak anlamına geldiği aşikârdır.

Öyleyse o niçin Tanrı'nın ihtimal dışı olması gerektiğini düşünüyor? Klasik teizme göre, Tanrı zorunlu bir varlıktır. Tanrı diye bir şahsın bulunmaması pek de mümkün değildir; O, bütün mümkün dünyalarda vardır. Fakat Tanrı zorunlu bir varlık ise ve bütün mümkün dünyalarda mevcut ise, bu durumda O'nun var olma ihtimali 1 iken var olmama ihtimali 0'dır. O'nun var olmasının ihtimal dışı olması bir yana O'nun var olması en yüksek seviyede ihtimal dâhilindedir. Dolayısıyla, Dawkins Tanrı'nın varoluşunun ihtimal dışı olduğunu teklif ederse, bize, Tanrı'nın niteliklerine sahip zorunlu bir varlığın mevcut olmadığı sonucunu destekleyen —sadece materyalizmin doğru olduğu öncülünden hareket etmeyen— bir delil borçludur. Ne o ne de başkası bu bağlamda geçerli bir delil ortaya koydular. Hatta Dawkins böyle bir delile ihtiyaç duyduğundan dahi habersiz görünüyor.

Dawkinsci tarzdaki delilin ikinci örneği şudur: Son zamanlarda pek çok düşünür, tasarım delilinin “İnce-Ayar Delili” denen yeni bir versiyonunu teklif etmekte. Altmışların sonları ve yetmişlerin başlarından itibaren, astrofizikçiler ve diğerleri, eğer akıllı hayat ilerleyecekse pek çok temel fiziksel sabitenin —her halükarda bizim bilfiil gerçekleştirdiğini düşündüğümüz herhangi bir şeye benzer tarzda— çok dar sınırlar içinde kalması gerekeceğine işaret ettiler. Örneğin, eğer yer çekiminin gücü birazcık kuvvetli olsaydı, bütün yıldızlar mavi devler olurdu; eğer birazcık zayıf olsaydı, hepsi kırmızı cüceler olurdu ve her iki durumda da hayat gelişmezdi. Aynısı zayıf ve kuvvetli nükleer güçler için de söz konusudur. Bunlardan biri birazcık farklı olsaydı, hayat, yani bizim sahip olduğumuz tarzda bir hayat muhtemelen ortaya çıkamazdı. Bu hususta aynı ölçüde dikkat çekici olan, *düzlemsellik* problemi denen şeydir: öyle görünüyor ki hayatın varoluşu da hassas biçim-

de evrenin genişleme oranına bağlıdır. Nitekim Stephen Hawking şöyle demektedir:

Evrenin sıcaklığının 1010 K olduğu zamanda 1012'deki bir parça ile genişleme oranının azalması, evrenin yarıçapının şimdiki değerinin sadece 1/3000'i olduğu ve sıcaklığın halen 10.000 K olduğu evrenin yeniden büzülmeğe başlaması sonucunu doğuracaktır.⁶

Bu, rahatsız edici ölçüde sıcak olacaktır. Hawking hayatın, evren tam da yeniden büzülmeğe korunmak için gereken oranda genişlediği için mümkün olduğu sonucuna varır. O, daha önce de ince ayarın daha da dikkate değer olduğuna dair şöyle söyler:

Biliyoruz ki hakkında konuşabildiğimiz en erken devirdeki (Planck zamanı denen büyük patlamadan sonraki 10^{-43} sn.) patlamalı genişlemenin rakip etkisi ile yerçekimsel büzülme arasında çok yakın bir dengenin bulunmuş olması gerekir, ki bu, onların bir'likten 10^7 'daki sadece tek parça ile altmışıncıya olan nispetindeki sapma ile temsil edilen inanılmaz kesinlik derecesine karşılık gelecek olmuş olsun.⁷

Görünüşteki bu muazzam çakışmaya verilecek tepki, bu düşünürlerin evrenin şahsi bir Tanrı tarafından yaratıldığı yönündeki teistik iddiayı doğrulamakta ve oldukça sınırlı teistik bir delile, dolayısıyla *ince ayar* deliline malzeme sunmakta olduklarını görmektir.⁸ Bu, evrenimizde hayatın mümkün olması için çok sayıdaki kadrınların son derece dar sınırlar içerisinde ayarlanmasının gerekmesi gibidir. Bunun şans eseri olmuş olması son derece ihtimal dışıdır, fakat bu, çok büyük ihtimalle Tanrı diye bir şahıs varsa gerçekleşmiş olabilir.

Dawkins bu tarz teistik delile karşılık olarak, diğer kanıtların yanı sıra, fiziksel sabiteler üzerindeki değerlerin dağılımının oldukça farklı olduğu birçok (belki de sonsuz sayıda) evrenin bulunmasının imkân dâhilinde olduğunu ileri sürer. Pek çok evren olduğu kabul edilse bile, onlardan bazısının hayata elverişli değerleri sergileyecek olması muhtemeldir. Öyleyse, eğer

⁶ "The Anisotropy of the Universe at Large Times" içinde M. S. Longair, Ed. *Confrontation of Cosmological Theories with Observational Data* (Springer, 2002), s. 285.

⁷ John Polkinghorne, *Science and Creation: The Search for Understanding* (Random House, 1989), s. 22.

⁸ Robin Collins, *İnce Ayar Delili'nin en iyi versiyonlarından birini ortaya koymuştur*: "A Scientific Argument for the Existence of God: The Fine-Tuning Design Argument" içinde Michael J. Murray, Ed. *Reason for the Hope Within* (Eerdmans, 1999), ss. 47-75.

temel sabitelerin farklı değerler dizisini sergileyen muazzam sayıda çok evren varsa, onlardan bazısının “ince ayarlanmış” olması hiç de ihtimal dışı değildir.

Bütün bu diğer evrenlerin var olmasının ne kadar muhtemel olduğu ve böyle şeylerin var olduğunu varsaymak için (ince ayar delillerini köreltmenin dışında) herhangi bir gerçek sebebin olup olmadığını merak edebiliriz.⁹ Fakat bir anlığına gerçekten birçok evrenin olduğunu ve bunlardan bazısının ince ayarlanmış ve hayata elverişli olmasının muhtemel olduğunu kabul edelim. Bu, Dawkins’i yine de şu problemle karşı karşıya getirir: bazı evrenler ince ayarlanmış olsa bile, *bu* evrenin ince ayarlanmış olması halen ihtimal dışıdır. Bizim evrenimize *alfa* diyelim: bu veya şu evrenin ince ayarlanmış olması muhtemel olsa dahi *alfa*’nın ince ayarlanmış olması olasılığı inanılmaz derecede düşüktür.

Dawkins’in cevabı nedir? O, “insancı ilke”ye, yani bizim, içinde bu sorunu tartışabileceğimiz yegâne evren türünün, hayat için ince ayarlanmış evren olduğu düşüncesine başvurur:

En genel formu içerisinde İnsancı yanıt şudur: Biz bu sorunu, ancak, bizi üretebilen bir evren içinde tartışabiliyor olabiliriz. Öyleyse, bizim varoluşumuz, temel fiziksel sabitelerin her birinin kendi Goldilocks [hayata elverişli] bölgelerinde bulunması gerektiğini belirlir.

Evrenin, biz içinde yaşadığımızı göre, tabii ki ince ayarlanmış olması gerekir. Fakat bu bize, *alfa*’nın niçin ince ayarlanmış olduğunu açıklamaya koyulurken ne ölçüde yardımcı olabilir ki? Bir kimse bunu, bizim gerçekten burada olduğumuza işaret ederek açıklayamaz –bu, benim, Tanrı’nın (benim yerime başka birisini değil de) beni yaratmaya karar vermiş olduğunu “açıklayabilmek” için, eğer Tanrı böyle karar vermemiş olsaydı bu soruyu sormak için ben burada olmazdım, diye söylememden daha fazla bir şey ifade etmez. Bu sabitelerin şimdi sahip oldukları değerlerin aynısına sahip olması gerektiği halen çarpıcı gözüküyor; onların bu değerlerin aynısına sahip olması gerektiği, şans eseri bile olsa, halen muazzam biçimde ihtimal dışıdır ve

⁹ Bkz. Plantinga’s review of Daniel Dennett’s Darwin’s Dangerous Idea, *Books & Culture* May/June 1996 içinde.

hayata elverişli bir evreni istemiş olan bir Tanrı var olsa bile sabitelerin bu değerlere sahip olması gerektiği halen çok düşük bir ihtimaldir.

Dawkinsci düşüncenin bir örneği daha. Dawkins *Kör Saatçi*'de, doğal seçilimin işlemesi için hayatın kendini kopyalayan düzeneğine ihtiyaç duyulduğu için, Tanrı'nın özellikle ilk önce hayatı yaratarak-yani, DNA'nın özgün kopyalama düzeneğini ve doğal seçilimi mümkün kılan proteini özel olarak yaratarak- bütün evrim sürecini harekete geçirmiş olması gerektiği iddiasını ele alır ve hemen akabinde şunları söyler:

Bu, apaçık zayıf bir delil, aslında, açık biçimde kendini çürüten bir delildir. Düzenli karmaşıklık, bizim açıklamakta güçlük çektiğimiz şeydir. Bir kere düzenli karmaşıklığı, bu sadece DNA/protein'in kopyalayan mekanizmasının düzenli karmaşıklığı olsa bile, varsaymamıza müsaade edilirse, düzenli karmaşıklığı daha düzenli karmaşıklığın dinamosu olarak yardıma çağırmak görece daha kolaydır... Fakat gayet açık ki DNA/protein mekanizması kadar karmaşık bir şeyi akıllıca tasarımılayabilecek bir Tanrı'nın, en azından, bu mekanizmanın kendisi kadar karmaşık ve düzenli olmuş olması gerekirdi ... DNAA/protein mekanizmasının kaynağını doğuştan bir Tasarımcıdan yardım dileyerek açıklamak, hiçbir şeyi açıklamamaktır, çünkü bu durumda Tasarımcının kökeni açıklanmamış kalır.

Daniel Dennett bu pasajı, *Darwin'in Tehlikeli Düşüncesi*'nde Dawkins'ten onaylayarak iktibas eder ve bunun, "bugün, iki asır önce Hume'un *Diyaloglar*'ında Philo'nun Cleanthes'i yenmek için kullandığı zamandaki kadar tahrip edici ve çürütülemez bir itiraz olduğunu" beyan eder. Şimdi burada, *Tanrı Yanılgısı*'nda Dawkins, Dawkins'i onaylayarak iktibas etmekte olan Dennett'i onaylayarak iktibas eder ve buna Dennett'in (yani, Dawkins'in) tamamen doğru olduğunu ekler.

Burada söylenecek çok şey var, ancak bunların çok azını ifade edeceğim. İlk olarak, uzak bir yıldızın yörüngesinde dönen yabancı bir gezegene indigimizi ve tıpkı traktörlere benzeyen, onlar gibi çalışan makine benzeri cisimleri gördüğümüzü varsayalım. Liderimiz, "bu gezegende, şu traktörleri yapan akıllı varlıklar olmalı," der. Yolculuğumuzdaki birinci sınıf felsefe öğrencisi şöyle itiraz eder: "Hey, bir dakika durun, siz hiçbir şey açıklamadınız! Bu traktörleri tasarımılayan herhangi bir akıllı canlının, en azından bunlar kadar karmaşık olması gerekecektir." Hiç şüphesiz ona, az bilgi sahibi olmanın tehlikeli bir şey olduğunu söyler ve eve gitmek için bir sonraki uzay gemisine binmesini, başka bir veya iki felsefe dersine daha kaydolmasını tavsiye

ederiz. Çünkü söz konusu akıllı hayat, en azından traktörler kadar karmaşık olacak olsa da (şu an için buna göz yumabiliriz) o şartlarda traktörleri akıllı hayat açısından açıklamak son derece makuldür. Ana fikir şudur: Biz düzenli karmaşıklığa *nihai* açıklama getirmeye, düzenli karmaşıklığı *genel olarak* açıklamaya çalışmıyoruz; biz sadece düzenli karmaşıklığın belli bir tezahürünü (bu traktörleri) açıklamaya çalışıyoruz. Dolayısıyla, (düzenli karmaşıklığa dair nihai bir açıklamaya teşebbüs etmeksizin) düzenli karmaşıklığın bir tezahürünü başka biri ile açıklamak gayet isabetlidir. Benzer biçimde, hayatın ilk yaratıcısı olarak Tanrı'ya başvururken biz, *genel olarak* düzenli karmaşıklığı değil fakat sadece onun özel bir çeşidini, yani yeryüzündeki hayatı açıklamaya gayret ediyoruz. Öyleyse, Tanrı'nın bizatihi kendisi (benim kabul ettiğim tersine) düzenli karmaşıklık sergilese bile yeryüzündeki hayatın varoluşunu ilahi fiil ile açıklamamız son derece makul olacaktır.

İkinci husus şudur: Dawkins (ve onu taklit eden Dennett), “açıklamaya çalıştığımız asıl şeyin” “düzenli karmaşıklık” olduğunu ileri sürer. O, devamında, “evrimi bu kadar pürüzsüz bir teori yapan tek şey, onun, düzenli karmaşıklığın ilkel basitlikten nasıl çıkabildiğini açıklamasıdır” der ve teizmi, düzenli karmaşıklığı açıklayamadığı için kusurlu bulur. Şimdi Dawkins'e göre, zihin düzenli karmaşıklığın göze çarpan bir örneği olacaktır ve Tanrı'nın (düzenli karmaşıklığa benzemeyen) düşünen ve bilen bir varlık olduğu gayet açıktır. Öyleyse Dawkins'in, teizmin zihni açıklayamamasından şikâyetçi olduğunu farz edelim. Şurası açıktır ki teistler zihin hakkında nihai bir açıklama ortaya koyamayacaklardır, çünkü Tanrı'nın varlığı konusunda tabii olarak yeterli hiçbir açıklama mevcut değildir. Ancak yine de bu nasıl teizme karşı bir şey olabilir ki? Açıklamalar bir yerde son bulur; teizm açısından ise açıklamalar Tanrı'da sona erer. Tabii ki aynı şey başka herhangi bir görüş için de geçerlidir; herhangi bir görüşte de açıklamaların bir sonu vardır. Sözelimi materyalist veya fizikalist, temel parçacıkların varoluşu hakkında bir açıklamaya sahip değildir: bu parçacıklar sadece vardır. Dolayısıyla, bir kez daha söylüyorum, istediğimiz veya ihtiyaç duyduğumuz şeyin zihnin nihai bir açıklaması olduğunu iddia etmek, teizmi öngörmediği bir şeyi varsaymakla suçlamaktır; zira teistler kişi olma, düşünme veya zihin konusunda ne bir açıklama getirmeyi ister ne de buna ihtiyaç duyarlar.

Dawkins kitabın sonlarına doğru belli oranda sınırlı bir şüpheciliği onaylar. Ona göre, biz (kılavuzsuz) evrim tarafından üstün körü bir araya getiril-

miş olduğumuz için, bizim dünya görüşümüzün her yönüyle tam olması ihtimal dışıdır; doğal seçilim intibak edici/uyarlamacı (*adaptive*) davranışa ilgi duyar, kesin inanca değil. Fakat Dawkins, bizim kılavuzsuz evrim yoluyla meydana geldiğimiz görüşünün şüpheli sonuçlarının gerçek derinliklerine inme konusunda başarılı değildir. Bunu şuradan anlayabiliriz. Pek çok natüralist gibi Dawkins de materyalist insan görüşüne sahiptir; [buna göre] insanlar maddi nesnelere; onlar, bir bedenle birleşmiş maddi olmayan özler, ruhlar veya cevherler değildir ve insanın maddi olmayan herhangi parçası yoktur. Bu bakış açısına göre, bizim inançlarımız nöropsikolojiye bağlı olacak ve (hiç şüphesiz) bir inanç, sadece bir çeşit karmaşık nörolojik bir yapı arz edecektir. Dolayısıyla, inançlarımızın kendisine bağlı olduğu nöropsikoloji elbette uyarlamacı olacaktır, fakat bu nöropsikolojiye bağlı olan veya onun sebep olduğu inançlar neden çoğu kez gerçek olsun? Niçin bilişsel yetelerimizin güvenilir olduğunu düşünelim ki?

Teist bakış açısından bilişsel yetelerimizin (çoğunlukla, belli nitelikleri ve uyarıları kabul ederek) güvenilir olacağını ümit ederiz. Tanrı bizi kendi suretinde yaratmıştır ve Tanrı'nın suretini taşımamızın önemli bir kısmı, doğru inançları oluşturabilme ve bilgiyi kazanabilmede O'na benzememizdir. Fakat naturalist bakış açısından, (gerçek inançların üstünlüğünü doğuran) bilişsel yetelerimizin güvenilir olduğu düşüncesi, en fazla naif bir beklenti olacaktır. Natüralist, makul biçimde, inanç formasyonunun altında yatan nöropsikolojinin uyarlamacı olduğundan emin olabilir, ancak bundan, nöropsikolojiye bağlı *inançların gerçekliği* hakkında hiçbir şey çıkmaz. Aslında naturalist, kılavuzsuz evrim göz önüne alındığında bilişsel yetelerimizin güvenilirliğinin ihtimal dışı olduğunu kabul etmek zorunda kalacaktır. Bu, kılavuzsuz evrim göz önüne alındığında, bir çeşit hayal dünyasında yaşıyor olmamızın kendimiz ve dünyamız hakkında gerçekten bildiğimiz şey olması kadar muhtemeldir.

Eğer durum böyle ise, naturalist, kendisinin bilişsel yetelerinin güvenilir olduğu natürel varsayımını –artık bu inancı savunmamak ve onu reddetmek için bir gerekçe ile— çürütür/nakzeder (*defeater*). (Çürütmeye şöyle bir örnek verilebilir: Bir zamanlar birilerinin bana senin Michigan'da doğduğunu söylediğini ve benim ona inandığımı varsayalım. Fakat şimdi ben sana sorunca, sen bana Brezilya'da doğduğunu söylüyorsun. Bu, benim senin Michigan'da doğduğuna dair inancımı çürütür.) Eğer natüralistin bu inancı

çürütülüyor ise onun bilişsel yetilerinin ürünü olan herhangi bir inancı da çürütülür. Gayet açık ki bu, onun, natüralizmin kendisini de içeren, bütün inançları için geçerli olacaktır. Öyleyse natüralizm, natüralisti çürütür; natüral-izm kendi kendini çürütür ve natüralizme rasyonel olarak inanılmaz.

Açıkçası buradaki asıl sorun, Dawkins'in natüralizmi, Tanrı veya Tanrı benzeri bir şahsın olmadığına dair inancıdır. Sorun, natüralizmin evrimin kılavuzsuz olduğunu içermesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, daha etraflı bir sonuç şudur: bir kimse makul biçimde hem natüralizmi hem de evrimi kabul edemez; öyleyse, natüralizm, çağdaş bilimin ilk sırada gelen bir doktrini ile çatışma içindedir. Dawkins gibi insanlar din ile bilimin çatıştığını kabul ederler, çünkü onlara göre, evrim ile teizm çatışma halindedir. Hâlbuki gerçekte çatışma, bilim ile natüralizm arasındadır, bilim ile Tanrı inancı arasında değil.

Tanrı Yanılgısı atıp tutan tumturaklı sözlerle doludur; fakat gerçekte, Tanrı inancının “yanılgı” olması bir tarafa, Tanrı'ya inanmanın hatalı olduğunu gösteren en ufak bir gerekçe bile sunmamaktadır.

Dahası Dawkins'in yürekten inandığı natüralizm, sevimsizliği, insan ve insanın evrendeki yeri hakkındaki moral bozucu sonuçlarının yanı sıra, kendi içinde de derin bir sıkıntı ile karşı karşıyadır. Natüralizme inanmak için hiçbir sebep yok; fakat inkâr etmek için mükemmel gerekçeler var.